

אב-דמות ה, תלוש" בספרותנו

(סוף מעמוד 5)

מוסיף לא אחת נופך של עלילת-תיות מושכת לדבריו ועל ידי כך מפקיעם מתחום הפסיכולוגים הי-ספרותי העשוי להכביד על הקורא. וזאת לצד כמה וכמה תיאורים טובים, המצטיינים בפשטות ריאליסטית ובחדירה משכנעת לעולמות נפשיים, כגון תיאור אכזבתה ואומללותה של אגנה ברוכוביץ, אשר הצליח מאוד בידי המספר. מועלים בו מצבים בהירים, אנושיים במובלט ומוסברים היטב מבחינה פסיכולוגית.

אולם אין להתעלם מן העובדה כי ברשדסקי מנסה לעתים ליצור מתח עלילתי מסוים בדרך כפויה במקצת. כפי שהזכרנו, הוא מביא את אדאמוביץ' לידי עריכת וידוי ארוך לפני ברטה על אהבתו לה והקורא מתפתה להאמין כי הנה יחול מפנה, כי השניים ימצאו סוף-סוף איש את רעותו ויתקשרו בי-אהבתם. אך מיד לאחר זאת הורס המספר את האשליה, כשהמכשלה היא שוב אופיו הקשה של אדאמוביץ', המונע בעדו להעניק אושר לאשה. וידויה האהבה נהפך לווי-דוי של ניתוק, של שבירת הזיקה, של אי-יכולת לממש את האהבה. ברשדסקי נזהר בקפידה שלא להיתפס לאשליות, לא להיגרר אחר פתרונות חיוביים, שאין הוא מאמין בהם — הוא מוביל את גבוריו מהספקנות והכפירה בערכים אל ספקנות וכפירה עמוקות יותר. אך טעות היא לחשוב שהוא הולך בדרך זו בטוחות, ללא סכיות ו-ללא תנודות. מתחת למעטה ה-ניהיליסטי מתגלים הסתירות וה-ניגודים: שלילת הכל והכמיהה ל-היאחו במשהו, היעדר אמונה ו-רצון להאמין, שכל בקורתי מאוד, נתחני והתפרצויות רומאנטיות כל-שהן, הדוחות כאילו לרגע את ה-היצמדות המשעבדת אל ההגיון ה-בלתי מתפשר, שיש בהן משום בקשת אחיזה ברגש.

„באין מטרה" אינו רק ציון-דרך בספרותנו, עמו הופיע ישעיהו בר-שדסקי כאחד ממעצבי הרומאן ה-עברי הפסיכולוגי, אין לשבצו רק בקטיגוריה של „חוליה בהתפתחו-תה ההיסטורית" של הספרות ה-עברית — הוא גם יצירה בעלת ערך עצמי, שעל כמה מיסודותיה המעניינים מן הראוי לתת את ה-דעת.

שי האנשים. כך למשל, אנו קור-אים על אחד הגבורים כי „את טורניסקי זיה עוין על אהבת בצ-עו ושפלות-נפשו" — מבלי שטור-נינסקי עצמו יגלה קודם לכן בי-מקום או בהזדמנות כלשהי תכונות אלו. כך נוהג המספר לא אחת גם לגבי אדאמוביץ', וילנסקי ואחרים — הוא מאפיין אותם מראש במקום לאפשר להם „להתגלות" בעצמם. בהקשר זה אולי מן הראוי לציין כי ברשדסקי ביקר סופר אחר (כפי שמובאים דבריו בהקדמתו של יוסף אבן למהדורה שלפנינו) על כי „תחת לתת לנו מחזות ומ-עשים שונים, אשר מהם נראה את תכונות הנפשות הפועלות, אופני מחשבותיהם ודעותיהם, הוא מציג לפנינו כמעט בכל סיפור את אי-שיו זה לך וחושב כרוכל את מע-לותיהם ומגרעותיהם, כל מחשבו-תיהם ודעותיהם, וכ"ז לא בקצרה, כי אם בארוכה ובשפת יתר, עד כי תקוץ בהם נפש הקורא". מסתבר כי ברשדסקי לא חש שיש והוא בעצמו נתפס לפגם זה.

אדאמוביץ' מתואר לא רק במי-שרין על ידי המחבר, אלא גם באמצעות „אחרים": עליו חושבים ומספרים כמה מגבורי הרומאן, כך כפי שהם רואים אותו, כל אחד על פי נטיות-לבו, על פי החיבה או הטינה שהוא רוחש לו; וכן מועלה איפיון עצמי של אדאמוביץ', בי-שעת הרהוריו או וידויו לפני ברטה. בדרך זו ביקש ברשדסקי להעשיר את הדמות, להציגה מבעד לפריסמות-ראייה שונות — אם כי לא נמנעו חזרות על אותה הערכה מפי כמה „מקורות".

אף-על-פי-כן ברשדסקי הינו מ-ספר מובהק, בעל נשימה סיפורית, היודע לקשור דבר בדבר, דמות בדמות, מצב במצב, והמשכיל ל-רקום עלילה סיפורית של ממש, הגם שהרומאן לא נועד ביסודו לשמש יצירה עלילתית גרידא. הוא רצוף דיונים על בעיות ותופעות, על רעיונות ועל „עניינים מופש-טים", כפי שהמחבר נוהג לכנות זאת. לנוכח אלה ארבה לו לרו-מאן סכנת ההתפלספות ונטילת ה-רוח הסיפורית — ברם ברשדסקי עוקף ביכולת רבה את המכשולים הללו ומקיים לרוב מתח פנימי,